

Lokal Historisk Forening for Tølløse Egnen

Forår 2010

Hovedbygningen på Aastrup

Foto: Tølløse Lokalarkiv

Det Store Theselskab

Ligesom i 2008 var Lokalthistorisk Forening for Tølløse Egnen repræsenteret ved Det Store Theselskab, som Holbæk Museum afholdt d. 5. september 2009. Der blev serveret hjemmebagte makroner og brownies, samt smagsprøver på to blandinger hjemmefra Øland.

Theselskabet blev afviklet i regn og rusk, men det ødelagde ikke stemningen, og besøget var rigtig pænt.

Foreningens stand ved Det Store Theselskab (foto: Sv. Å. Jørgensen)

Rundvisning på Trelleborg. (Foto: Erik Lausen)

På vej på udflugt. (Foto: Erik Lausen)

Efterårsudflugten

Lørdag d. 12. september var 48 af foreningens medlemmer på tur i Vestsjælland. Første stop var Trelleborg, hvor vi blev delt op i to hold. Mens det ene fik en guidet rundvisning på det store areal, hvor vikingeborgen var placeret, kørte det andet hold rundt i Kr. Stillinge og Hegninge sogne. Med på turen var lokalhistorikeren Helge Christiansen, der levende og meget vidende fortalte om bygninger, folk og fæ. Efter en times rundtur vendte bussen tilbage til Trelleborg, hvor de to hold byttede om, så alle fik den samme oplevelse. Herefter fortsatte vi til Reersø Kro, hvor frokosten blev indtaget. Vor Frue Kirke i Kalundborg var sidste mål på turen, og her fortalte Peer Lysemose om den særprægede, 5-tårnede kirke og alle de myter / historier, der knytter sig til kirken. Selvom tidsplanen var skredet lidt, blev der også tid til at bese kirkens omgivelser.

Trængsel ved æblerne. (Foto: Erik Lausen)

Sporene i landskabet

og husmandskulturen i "mands minde" var overskriften på det foredrag, som tidl. naturvejleder i Trundholm Kommune, Peter Løn Sørensen, holdt d. 8. oktober i Ugerløse Fritidscenter.

Overalt i landskabet ser man spor efter mennesker og deres virke: markveje, stier, gærder, tørvemoser, grus- og mergelgrave, efterladte redskaber osv. Dette viste Peter Løn Sørensen eksempler på, ligesom han kom ind på brugen af naturens materialer i hverdagen i forrige århundrede – tagrør, sten, tørv, træ, pil, vand, halm, hø m.m. Også gamle kornsorter og brødbagning på landet før i tiden blev omtalt, ligesom der var mulighed for at være med til at bestemme og få smagsprøver på gamle æblesorter. Peter Løn Sørensens konklusion var, at der er mange kvaliteter i den gamle livsførelse og disse må ikke gå i glemmebogen!

De 38 fremmødte fik en spændende og interessant aften, hvor megen gammel viden blev genopfrisket og suppleret med ny.

Barndom og ungdom i Soderup

var emnet for det foredrag, som Gurli Jensen og Jytte Vesti Olsen holdt d. 12. november i Aktivitetshuset. De to foredragsholdere trak fulde huse (omkr. 80 mennesker), og de mange tilhørere blev ikke snydt: Gurli Jensen og Jytte Vesti Olsen fortalte veloplagt og underholdende minder fra 1940'erne og 1950'erne, en tid, der var meget anderledes end i dag.

Gurli Jensen er født og opvokset på en mindre gård, hvor alle gav et nap med i det daglige. Skolegangen var hver anden dag, og om søndagen gik mange af byens børn i Baptisternes søndagsskole. I begyndelsen af 1950'erne indkøbtes en fælles vaskemaskine i landsbyen, og den kunne den enkelte husstand råde over 3 dage om måneden. Gurli Jensens forældre fik aldrig bil, til gengæld var de nogle af de før-

Jytte Vesti Olsen og Gurli Jensen. (Foto: Erik Lausen)

ste, der fik fjernsyn, og det havde mange fornøjelse af i byen. Jytte Vesti Olsen fortalte om en barndom i krigens skygge: om hvordan tyskernes tilstedeværelse satte sit præg på byen, om jernbanesabotage og natlige skyderier i nærheden, som nok kunne gøre en lille pige bange. Mange beboere holdt kaniner for både kødets og pelsens skyld, og græsset i vejkanterne var billig føde til dem. Jytte Vesti Olsen berettede også om fugtige tørv, rationeringskort, samt om opklodsede biler, der efter krigen var vanskelige at få i drift igen. På befrielsesaftenen højste købmanden som den første flagget, flere fulgte snart efter, og aftenen sluttede med en uforglemmelig fest, hvor også tyske soldater deltog.

Etablering af uformelt kontaktforum

D. 24. november havde Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen indbudt repræsentanter for de 6

Formændene for de lokalhistoriske foreninger i Holbæk Kommune. (Foto: Erik Lausen)

andre lokalhistoriske foreninger i Holbæk Kommune til møde i Aktivitetshuset. Hensigten var at etablere et uformelt kontaktforum, hvor man kan udveksle ideer og erfaringer samt hente inspiration til kommende arrangementer. På mødet besluttede man at ses en gang om året.

Sognepræst Sara Yun Mikaelsson. (Foto: Erik Lausen)

Julemøde den 10. december

Sædvanen tro blev foreningens julemøde holdt i Ugerløse Fritidscenter, og aftenens taler var Sara Yun Mikaelsson, sognepræst

i Ugerløse. De godt 50 fremmødte hørte om juletraditioner og –vaner fra hedensk tid og op til i dag, såvel i Danmark som de øvrige nordiske lande. Der blev også berettet om overtro og varsler, om ølbrygning og risengrøden, der fortrængte julegrøden omkr. 1800, samt om Luciatraditionen, der kom til Danmark fra Sverige så sent som i 1931. Sara Yun Mikaelsson fortalte underholdende og engageret, og krydrede sit foredrag med personlige minder. En hyggelig og fornøjelig aften, hvor der også blev sunget en række julesalmer og –sange.

Flemming Frydendal. (Foto: Erik Lausen)

Slotschefen på besøg

Den 14. januar 2010 gæstede slotschef Flemming Frydendal foreningen, og godt 80 mennesker havde fundet vej til Aktivitetshuset denne aften.

Aftenens tema var "De kongelige slotte - hvem, hvad, hvor, hvordan og hvorfor". Flemming Frydendal definerede et "ægte" slot som en bygning, der på et eller andet tidspunkt har været beboet af de kongelige eller af en fyrstelig familie. Derfor er der også mange bygninger rundt omkring i landet, der kaldes slotte uden at være det. Et eksempel på det er vores eget Tølløse Slot.

Frydendal inddelte slottene i fem kategorier: de kongelige, de private, museumsslottene, slotte brugt til administrative formål og så en restgruppe, der f.eks. anvendes af Forsvaret. Han viste billeder fra de kongelige slotte både ude og inde, og fortalte om de

knap 1 milliard kr., der de sidste 20 år er blevet brugt på restaurering og ombygning af Christiansborg og nærmeste omgivelser, herunder staldene. Det almindelige årlige vedligehold af slottene skal holdes inden for en beløbsramme på 28 mill., men hvis der kommer særlige renoveringsopgaver til, gives der særbevillinger.

Slotschefen, der udover ansvaret for bygninger, inventar og kunst på slottene, også har ansvaret for slotshaver og -parker, gav i sit foredrag et spændende indblik i, hvad der gøres for at bevare slottene og dermed kulturarven for både samtid og eftertid.

Min far og modstandsbevægelsen i Odsherred

var overskriften for Henning Lindhardts foredrag d. 11. februar i Ak-

Henning Lindhardt. (Foto: Erik Lausen)

tivitetshuset i Tølløse. Faderen, Holger Lindhardt, var læge i Højby og frihedskæmper under besættelsen. Han etablerede flygtningeruten fra Odden (siden Sonnerup Skov) til Mölle i Sverige, en tur der varede 7 timer. Nordruten eller 18-mandsruten, som den også kaldtes (det maksimale antal, der kunne fragtes over ad gangen), var i funktion fra dec. 1944 til maj 1945, og ca. 150 personer kom i sikkerhed i Sverige denne vej.

Henning Lindhardt fortalte om baggrunden for modstandsgruppens oprettelse, dens medlemmer og om de aktioner, den var involveret i. Det drejede sig bl.a. om jernbanesabotage ved Fårevejle og våbenedkastning i Kongsøre Skov i april 1945.

Til slut viste Henning Lindhardt en film optaget i befrielsesdagene på Grundtvigsskolen i Nykøbing Sj., der var base for modstandsbevægelsen. Da krigen sluttede, var der 266 frihedskæmpere i Distrikt Nykøbing Sj., men ca. halvdelen havde meldt sig inden for den sidste måned!

De ca. 70 fremmødte hørte et interessant foredrag om et emne, der stadig fylder meget i samfundsdebatten og folks bevidsthed.

Generalforsamling

Torsdag d. 11. marts var der generalforsamling i Ugerlø-

Formand
Sv. Å. Jørgensen

se Fritidscenter, hvor 55 mennesker deltog. Til dirigent valgtes Niels Jensen, Skimmede, der straks gav ordet til foreningens formand.

Sv. Å. Kejlskov Jørgensen fortalte i sin beretning om de 7 foredrag og 3 udflugter, som foreningen afholdt i 2009 – alle med fin tilslutning. Pr. 31. dec. 2009 havde foreningen 295 medlemmer, et meget flot antal, som det er spændende om man kan fastholde med den kontingentforhøjelse, der træder i kraft fra 2010. Nogen vil måske gå fra, mens andre kommer til. Men for foreningen er det nødvendigt at lade kontingentet stige, idet bl.a. honorarer til foredragsholdere samt udgifter til layout og trykning af medlemsbladet er steget de senere år. Kontingentet er nu på niveau med gennemsnittet i andre lokalhistoriske foreninger på egnen.

Der har været afholdt 5 bestyrelsesmøder i årets løb. I forbindelse med konstitueringen efter sidste generalforsamling nedsatte bestyrelsen fire udvalg: et økonomi-, et arrangements-, et bladudvalg samt et udvalg for offent-

lig planlægning, der alle har gjort et stort arbejde.

Flytningen af Lokalarkivet i september fra kælder- til stueplan er en klar forbedring af lokaleforholdene til gavn for såvel brugere som personale.

Foreningen følger projektet for at redde Remisen i Tølløse tæt, ligesom der er indsendt kommentarer til Holbæk Kommunes Stipplan 2009.

Til slut takkede Sv. Å. Kejlskov Jørgensen de 3 afgående bestyrelsesmedlemmer: Winnie Teglgård, Bent Petersen og Henning Petersen, der ikke genopstillede. Desuden var der en tak til de, der hjælper med afvikling af møderne, til pianisterne samt til arkivlederen.

I regnskabet for 2009, der blev fremlagt af kasserer Henning Petersen, var indtægter på 45.937,28 kr. og udgifter på 56.340,35 kr. Regnskabet balancerede med 29.622,53 kr.

Nyvalgt til bestyrelsen blev Ingegerd Christensen, Kr. Eskilstrup, Eigil Piil Petersen, St. Merløse, og John Jeppesen, Tølløse. På valg var desuden Sv. Å. Jørgensen, der blev genvalgt. Også til posterne som suppleant, revisor og revisorsuppleant var der genvalg. Disse er besat af henholdsvis Inger Schultz Hansen, Orla Bodholt og Kaj Jensen.

9 år i Søværnet

Efter generalforsamlingen holdt Sv. Å. Kejlskov Jørgensen foredrag om sin tid på Grønland i Søværnets tjeneste samt om de nordatlantiske øers rolle under 2. verdenskrig.

Han fortalte om sin baggrund: barndommen på en gård i Suse- rup, flytning til Slagelse og siden Kr. Såby samt skolegang på Sorø Akademi, indtil han i 1959 startede på telegrafistuddannelsen i Søværnet. 1960-62 sejlede han med "Viben", der var en tidligere tysk torpedobåd, og 1963-64 gennemførtes sergentuddannelsen på Holmen. I 1964 tiltrådte Sv. Å. Jørgensen et job som radiovagtleder på Flådestation Grøn- nedal ved Ivigtut i Sydgrønland, en stilling han beklædte et år.

Anden del af foredraget handlede om de nordatlantiske øers rolle under 2. verdenskrig, specielt Grønlands strategiske betydning for de allierede, kryolittens betydning for produktion af krigs- fly samt den nordøstgrønlandske slædepatruljes kamp mod tyske vejrstationer.

Et interessant og spændende foredrag, der blev understøttet af et fint billedmateriale.

Fortællinger om Tølløse Kommune (1) ved Inger Schultz Hansen

Dette er ikke en videnskabeligt anlagt beretning om forhold og livsvilkår i den forhenværende Tølløse Kommune.

Det er en beretning om de gamle sogne, således som de så ud omkring århundredeskiftet, altså 1900-tallet og igen omkring 1950. Hvilke byer og landsbyer var der, og hvordan fordelte befolkningstallet sig på bosættelser og erhverv. Hvad er sket i den forløbne tid, og hvad er sket efter 1950?

Mange læsere kan sikkert genkalde sig erindringer fra 1950'erne og op til i dag. Meget er forandret, og formålet her er egentligt at få læ-

seren til at tænke med og tænke videre, og meget gerne få lyst til at fortælle egne erindringer. Artiklerne kan således være med til at danne ramme om personlige fortællinger fra Tølløse.

Der vil komme en række artikler, som tager udgangspunkt i de nuværende sogne, da de danner en naturlig afgrænsning, som kan spores helt tilbage til middelalderen. Men som indledning skal der i denne artikel fortælles lidt om netop sogneinddelingen, herredsinddelingen og om stednavnes oprindelse. En undersøgelse af stednavnene viser nemlig noget om landsbyernes alder og om befolkningsudvikling. I det hele taget er det moderne samfund i høj grad indrettet på fortidens samfundsstruktur.

Konstituering

På et bestyrelsesmøde d. 15. marts 2010 konstituerede bestyrelsen sig som følger:

Formand:

Sv. Åge Kejlskov Jørgensen

Næstformand:

John Jeppesen

Kasserer:

Erik Lausen

Sekretær:

Eigil Piil Petersen

Protokolfører:

Ingegerd Christensen

Økonomiudvalg:

Erik Lausen, Eigil Piil Petersen og John Jeppesen

Arrangementsudvalg:

Ingegerd Christensen, Poul Andersen, Aksel Pedersen og Erik Lausen

Bladudvalg:

Inger Schultz Hansen, Ingegerd Christensen, Eigil Piil Petersen og Inge-Lis Madsen

Udvalg for

offentlig planlægning:

Erik Lausen, Poul Andersen og Eigil Piil Petersen

Kort over sognene i Merløse Herred
(kilde: Wikipedia)

Om sogneinddeling i Tølløse før 2006

Alle sogne i den gamle Tølløse Kommune ligger i Merløse Herred. (Se senere om herredsinddeling). Oversigt over sognene med tilhørende landsbyer:

Tølløse sogn er i dag et enkelt pastorat, men var indtil 1916 i pastoratfællesskab med Aagerup. Til Tølløse sogn hører Gl. Tølløse og stationsbyen Tølløse, Nørre Vallenderød, Skov Vallenderød, Tjørnede, Lunderød, Skimmede, Nyby, Marup og dele af Kvarmløse og Nørre Eskilstrup.

Soderup sogn med landsbyerne Soderup, Bukkerup, Maglemøse, Smidstrup, Ebberup, dele af Kvarmløse og Nørre Eskilstrup.

Eskilstrup sogn med stationsbyen Kirke Eskilstrup samt landsbyerne Sønderstrup, Stedstrup og Bårup.

St. Tåstrup sogn omfatter stationsbyen St. Merløse samt landsbyerne St. Tåstrup, Ordrup, Mølle Borup, Have Borup, Udstrup, Søtofte og en del af Kyringe.

Ugerløse sogn omfatter landsbyerne Ugerløse, Brændholt, Nyrup, Ubberup og Jonstrup.

Om stednavnes oprindelse

Hvilke stednavne er ældst? Det kan der naturligvis ikke sættes bestemte datoer på. Men tager man udgangspunkt i, hvor langt tilbage et stednavn kan spores, kan man lave en alderskronologi over landsbyerne. Stednavne, der ender på -løse kan spores tilbage til jernalderen. Fra vikingetiden stammer navne, der ender på -by, -inge, -ede. I overgangen fra vikingetiden til tidlig middelalder opstår en mængde bebyggelser, der ender på -rup,

TID	STEDNAVNE
Jernalder (ca. 400 år f. kr. - ca. 700 år e. kr.)	Tølløse, Merløse, Ugerløse, Kvarmløse
Vikingetid (ca. 700 år e. kr. - ca. år 1000 e. kr.)	Nyby, Tjørnede, Skimmede, Søtofte, Kyringe
Middelalder (ca. år 1000 - 1100 e. kr.)	Nørre Vallenderød, Skov Vallenderød, Marup, Soderup, Bukkerup, Tingerup, Smidstrup, Ebberup, Eskilstrup, Sønderstrup, Stedstrup, Bårup, Have Borup, Udstrup, Tåstrup, Ordrup, Nyrup, Ubberup, Jonstrup

-drup og -strup samt -rød. Hvor ligger så -løse byerne, som er de ældste? Det må have været attraktive jorder for en jernalderbonde, ellers ville han ikke bosætte sig fast der.

Tølløse ligger i læ af Brorfelde bakker og på kanten af de mange dale med kilder - Elverdamsdalen, Jern-dalen m.fl. samt ved randen af Ty-singe mose. Merløse ligger tæt på Gyrstinge sø og på randen af Åmosen. Ugerløse ligger ligeledes ved randen af Åmosen, der som bekendt var befolket i stenalderen. Kvarmløse ligger så tæt på Tølløse, hvilket er tankevækkende, da der var behov for ret store arealer, hvis en landsby skulle være selvforsynende. Men der er flere -løse byer i Merløse herred: Jernløse, Kvanløse, Undløse.

Hvad afgjorde, at disse områder bebyggedes først? Der er ingen tvivl om, at de første bosættere slog sig ned, fordi der var noget at komme efter. God jord, lette ad-

gangsveje samt nyttige skovområder.

Ved den næste bølge af bosættere opstår landsbyerne Nyby, Tjørnede, Skimmede, som ligger tæt på Tølløse, samt Kyringe og Søtofte, som ligger tæt på Merløse. Man kan forestille sig, at der var blevet pladsmangel. I hvert fald har der været behov for udvidelser, og ved overbefolkning var det sådan, at det var de fattigste, der blev eksporteret ud på mindre givtige områder.

I den tidlige middelalder sker en vældig befolkningstilvækst. -Rup, -drup og -strup - endelser henviser til, at der sker udflytninger, og der flyttes oftest til magrere egne. Det samme gør sig gældende for endelsen -rød, som kommer af at rydde. For alle endelser gælder, at der ofte er sat personnavn eller natur- / kulturbeskrivende ord foran, f. eks Eskilstrup, Ebberup, Jonstrup, Tåstrup (egentlig Tostrup =Torstrup).

Idyl i Kr. Eskilstrup (postkort Tølløse Lokalkiv)

Der var som ovenfor nævnt en vældig befolkningstilvækst i middelalderen. I Danmark, ikke det Danmark, vi kender i dag, men det danske rige omfattende Norge, dele af Sverige og hertugdømmerne, skete en udvikling, som afspejles i samfundets indretning den dag i dag. Grundstammen er i virkeligheden sognekirkerne. De gamle sogne eksisterer stadig, og takket være det enorme kirkebyggeri, som fandt sted i middelalderen, hvor kirken var sognets centrum, har det været muligt at fastholde sognestrukturen op til i dag.

Om Merløse Herred

Men der har også været andre ordninger, som har påvirket samfundet i århundreder. For at kongen har kunnet holde styr på sit rige, har det været nødvendigt med et administrativt apparat.

Herredsinddelingen blev etableret omkring år 1000 på kongeligt ini-

tiativ. Der hersker usikkerhed omkring, hvorfor ordningen blev indført. Oprindeligt troede man, at herredsinddelingen havde militær betydning, men da et herred er en retskreds, hvor herredstinget er den lokale domstol, dur den forklaring ikke. Ordet herred menes at stamme fra det gammeldanske ord "hær" i betydningen folk eller skare, og "rath", som betyder rådhedsområde, det vil sige magtområde for en gruppe mennesker. (kilde: Gyldendals DVD-leksikon)

Efter enevældens indførelse i 1660 blev flere herreder samlet i herredsting, og denne herredsinddeling dannede grundlag for rets- og politikredsinddelingen indtil 1956. I kirkelig henseende har herrederne siden middelalderen og indtil 1970 dannet grundlag for inddeling i provstier.

Merløse herred er det største herred i det gamle Holbæk Amt. Indtil 1660 bestod Holbæk Amt af fire

Nyrup set fra øst (maleri Aage Frederiksen (1951), Tølløse Lokalkiv)

amter: Kalundborg Amt omfattende Ars og Skippinge herreder samt Samsø, Sæbygårds Amt, som bestod af Løve herred, Dragsholms Amt som omfattede Odsherred og Sejerø, og endelig Holbæk Amt, der bestod af Merløse og Tudse herreder. De tre førstnævnte amter styredes under ét fra 1671, og fra 1707 blev de fusioneret med Holbæk Amt. Dog blev Holbæk Amt endelig oprettet i 1793 ved Kgl. Resolution af 9/11. Købstæderne Kalundborg, Nykøbing S. og Holbæk kom først i år 1800 under amtmandens styrelse.

I 1575 fortælles det, at kong Frederik den 2. (1559 - 1588) besluttede, at Merløse Herredsting skulle flyttes fra Ugerløse til Holbæk, fordi "han er kommet i Forfaring at ... Borgerne i ... Holbæk skal have en ringe Næring og Bjergning af den Aarsag, at de ikke der har noget synderligt Akseltorv eftersom i andre Købstæder deromkring bønder Bønder ikke heller gør nogen Søgning did til Byen". (citater Holbæk Købstads historie v/ Albert Thomsen, genoptrykt ved Holbæks 750 års købstadsjubileum 1981). Meningen var naturligvis at styrke købstadens handelsliv. Men den glæde varede kun kort, fordi allerede i 1579 flyttedes det tilbage til Ugerløse, hvor det havde ligget "siden Arilds tid". Almuen havde klaget over, at Holbæk lå yderst i Herredet, og... "at det var til ikke ringe besvær, når de skulle søge deres

ret". (Citater som ovenfor).

Holbækkerne glemte ikke dette nederlag, men der skete ikke nogen ændring førend efter 1660'erne.

Som nævnt ovenfor blev flere herreder samlet i herredsting ved enevældens indførelse. Således fik Merløse og Tudse herred fælles domstol, der fysisk havde adresse på Holbæk Slot.

I 1662 inddeltes det danske rige i amter, i alt 49 danske og norske. Amt betyder embede, og amternes opgaver var oprindeligt at inddrive skatter og føre tilsyn med kongeligt gods. I 1793 inddeltes Danmark i 18 amter. En ordning, som varede indtil 1970.

Jeg håber, at denne korte oversigt over sogneinddeling og herredstillørsforholdet kan medvirke til at fremme forståelsen for, hvorfor landsbyerne er placeret, som de er. Man kan diskutere, om det er tilfældigheder, der afgør, om en kirke bygges lige præcis i Tølløse og ikke i Kvarmløse, eller hvorfor St. Tåstrup kirke ikke ligger i Merløse, når Merløse åbenbart er ældst som bosætning. Svarene kender vi ikke, men vi kan dokumentere og fortælle om, hvad der skete i 1950'erne, da ca. 1100 landsbyskoler blev nedlagt i Danmark og blev erstattet af centralskoler. Et typisk eksempel er Stestrup skole, som er placeret midt på en mark mellem Soderup, Bukkerup, Stestrup, Tingerup og Kirke Eskilstrup. En klar kom-

promisløsning, der skulle tilgodese landsbyerne og især de landsbyer, som havde skoler. Ligeledes kan det dokumenteres, hvorfor resultatet af kommunesammenlægningerne op til 1970 kom til at se ud, som det gjorde.

Og i hel frisk erindring er debatterne om den sidste kommunalreform. Derfor er der god grund til at blive mindet om, hvad der skete forud for vores egen tid. Vi kan måske blive bedre til at forstå både vores forfædre og os selv.

Kilder:

Fra stammer til folk, Danmarks historie indtil 1840, v/ Harry Haue m. fl., Gyldendal Uddannelse 2000.

Trap Beskrivelse af Danmark, andet bind, tredje udgave. Red. H. Weitemeyer, 1898, Gads forlag.

Trap Danmark, bind III, 5. udgave, red. Niels Nielsen m.fl. 1954, Gads forlag.

Holbæk Købstads Historie v/ Albert Thomsen, udg. af Holbæk Byråd 1981.

Gyldendals DVD leksikon.

Wikipedia: da.wikipedia.org.

Travetur

søndag d. 13. juni. Igen i år byder Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen på en rask travetur i omegnen. Turen starter kl. 11.00 ved Gershøjgård, Kvarmløsevej 69, hvorfra vi ad Hovstien går til Aastrup. Her holdes frokostpause, hvor den medbragte mad indtages. Fra Aastrup går vi til Hestemøllegården, hvor Ole Olsen kl. 13.00 vil åbne Sporet ved Hestemøllegården. På turen vil vi se kilderne i Kildeskoven, og Ole Olsen vil – udover at fortælle om disse – berette om Elverdamsdalen, møllen og gårdens historie. Der vil også være mulighed for at se gamle billeder derfra. Turen er ikke for gangbesværede. Hvis man finder traveturen for lang, er der mulighed for at springe første del over og køre direkte til Hestemøllegården til kl. 13.00. Tilmelding ikke nødvendig.

Kontingent

Ægtepar 150 kr. Enlige 100 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar, eller indbetales på konto 3229 5397081 inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Kogekonens notesbog ved Inge-Lis Madsen

For et stykke tid siden fik vi i Lokalarkivet indleveret en notesbog, der er lidt ud over det sædvanlige. Det er optegnelser fra et langt liv, lavet af Kristine Johansen, Nr. Eskilstrup. Bogen indeholder meget forskelligt, bl.a. madopskrifter, husholdningsregnskaber, afskrift af digte og sange, slægtsoplysninger samt lidt om beboerne i Nr. Eskilstrup. Kort sagt: en blanded landhandel, som vi fik lov at kopiere fra.

Karen Kristine Johansen, der var hendes fulde navn, var født i 1894 på Højbjerggård som datter af Karen Kirstine og Anders Johansen. Hun havde 4 yngre søskende: Niels Peter, Ingeborg, Claus og Anna Sofie. Familien var tilknyttet baptistmenigheden, og der blev ofte holdt møder i barndomshjemmet. Menigheden havde sit dåbssted i en mergelgrav på gårdens mark – her blev Kristine i øvrigt også selv døbt som voksen.

Efter et højskoleophold i 1912 kom Kristine Johansen i 1913 til Aastrup for at lære husholdning.

Her skulle hun både lære at lave hverdagsmad og finere madlavning. I notesbogen har Kristine Johansen nedskrevet, hvilken menu der blev serveret ved de første selskaber, hvor hun var med at tilberede maden:

Det 1. selskab d. 7. december 1913: Østers med ristet brød og smørropsats. Brun suppe med ryal, asparges og dertil horn. Skinke med makaroni, reven parmesanost og trøffelsovs. Andesteg med rødkål i tarteletter, brunede kartofler og sovs. Lagkage. Kuskene fik hakkebøf.

2. selskab d. 29. december: Brun suppe med ryal, asparges og horn. Fisk med smeltet smør og spidskrællede kartofler. And i oliven med butterdejssnitter. Ananas anrettet i glasskål. Oksefilet med brunede kartofler og brunede løg til pynt, garneret med italiensk salat i hvidkålsblade, samt sovs. Trifli, den ægte, med creme pyntet med flødeskum.

Jo, man levede skam godt på Aastrup, når der kom gæster! Hverdagsmaden var naturligvis noget anderledes. Mellem Kristine Johansens opskrifter fra Aastrup-tiden ses i notesbogen bygborler til bollemælk, en tvebak-omelet og en stor billig kringle. Aftalen gik ud på, at hun ikke skulle have løn det halve år, hun var der. Hun skulle kun lære faget. Men da hun forlod stedet i 1914, blev hun kaldt ind til forpagter Ulrich, der gav hende 60 kr. Så de har sikkert været glade for at have hende.

I 1928 blev hun ansat som den første kokkepige på den nybyggede Baptisternes Højskole i Tølløse. I starten var hun lidt bekymret for, om hun kunne lave mad til så man-

ge mennesker. Men hun kom hurtigt efter det: portionerne skulle jo bare ganges op, så de passede til det antal mennesker, der skulle bispises! Hun var dog kun ansat på skolen et par år, da hendes mor bad hende assistere med den hjemlige husholdning på Højberggård.

Siden hen fik hun dog i rigt mål prøvet at lave mad til mange mennesker. Adskillige gange havde hun ansvaret for bespisning af

deltagerne på baptistsamfundets junior-, ungdoms- og kvindelejr. På en ungdomslejr i 1920 skulle 322 mennesker have mad i flere dage.

Hjemme på gården

I den gamle notesbog har Kristine Johansen også omhyggeligt ført husholdningsregnskab for Højberggård. Her kan vi få et fint indblik i prisniveau, samt hvad man købte og solgte på gården i

Nr. Eskilstrup. Her et par eksempler:

<u>Januar 1927</u>	<u>Indtægter</u>	<u>Udgifter</u>
Neglebørste og gulvskrubbe 1,00. Solgt æg	3,85	1,00
Margarine 3,60. Kaffe 2,24. Solgt æg	5,88	5,84
1 hat 9,00. Bomuldstøj og lærred 3,24		12,24
Spegepølse 2,00. Margarine 3,60. Fisk 1,58		7,18
Købt kød 1,50. Spegepølse 3,36. Øl 2,00		6,86
Tvebakker og gær 60. Solgt mælk 80	0,80	0,60
Solgt æg 8,80. Margarine 3,60. Uldgarn 2,08	8,80	5,68
Et par sko forsålet 4,85. Tøj til en dragt 11,50		16,35
Solgt mælk 32. Kødfars 1,70. Franskbrød 44	0,32	2,14
Solgt æg 9,86. Margarine 3,60. Fødevarer 1,75	9,86	5,35
Solgt mælk 16. Tvebakker 1,00. Solgt mælk 16	0,32	1,00
Sild 80. Solgt æg 7,13. Solgt mælk 16. Kaffe 6,00	7,29	6,80
Urtekræmmervarer 32,72		32,72
	<u>37,12</u>	<u>103,76</u>

<u>Oktober 1937</u>	<u>Indtægter</u>	<u>Udgifter</u>
Bageren 1,70. Fødevarer 1,20. Sild 5,00. Æg 8,50	8,50	7,90
Chokolade 2,00. Bomuldstøj 4,20. Palmin 1,12		7,32
Fødevarer 3,51. Æg 8,50. Øl 1,75. Fødevarer 1,20	8,50	6,46
Sild 1,00. Fødevarer 11,02. Bageren 1,71. Æg 8,50	8,50	13,73
Kaffe og the 4,35. fisk 1,31. Bageren 1,53		7,19
Manufaktur 19,15. Bageren 2,20. Øl 1,75		23,10
Solgt 2 gæs 10,00. Hønniker 35,50. Kontrabog 47,67	10,00	83,17
	<u>35,50</u>	<u>148,87</u>

Højberggård, hvor Kristine Johansen blev født. (Foto Tølløse Lokalarkiv)

Kogekone på Tølløse-egnen

Glæden ved at lave mad og hjælpe til havde Kristine Johansen hele livet igennem. I mange år supplerede hun indtægten ved at tage ud som kogekone, og talrige er de hjem, hun er kommet i på egnen. I notesbogen har hun gennem en årrække ført dagbog over, hvad hun lavede i dagligdagen, såvel hjemme som når hun tog ud og hjalp andre. Her et par udvalgte måneder:

Januar 1950

Nytårsdag: Vejret stille med frost. Var hos Chr. Hansen, da Gudrun var syg. I eftermiddag i kirken i Tølløse, hvor Abildgaard holdt et ganske udmærket missionsforedrag. I aften herhjemme sammen med Sofie og børnene.

2. I dag har Sofie været til Doktor Knudsens begravelse, jeg har været hjemme hele dagen.

3. En stille dag herhjemme.

4. Vinteren har begyndt, det fryser

7 grader. Har været til bønnemøde hos Anders Christoffersen.

5. I dag har jeg været på Sejergården, vi fik flæske- og andesteg og citronfromage.

6. I dag har vi haft snestorm, men Mogens har trods vejret været ude det meste af dagen.

7. Snestorm igen i dag. Jeg skulle have været ude hos Nielsens, men måtte blive hjemme, da der ikke var til at komme frem for sne. I aften har jeg syet på mit klude-tæppe.

8. Det er søndag og der er stort møde i kirken, men det er stærkt tøvejr. Jeg var i kirke i eftermiddag, og i aften har der været fremmede til spisning, det var Hans og Hele- ne, Aksel og Signe, Karen og Harald.

9. Jeg har været til frokost hos fru Gjerrild, vi havde det så hyggeligt sammen.

10. En stille dag hjemme.

11. Mors fødselsdag. Var ikke på kirkegården, da der var megen sne. Claus og Karen har været her. Jeg har været hos Margrethe, og vi har lavet til hendes mors 70 års fød-

selsdag.

12. Vejret: isslag og meget glat. Marias fødselsdag blev fejret ved en middag sammen med hendes venner. Middagen: suppe, ande- og flæskesteg, citronfromage.

13. Jeg har været i Tølløse hos Fru Magnus.

14. I dag har jeg været hos Margrethe og bage. Der var fremmede til kaffe, og inden de gik, fik de citronfromage. Vi sluttede af med en lille andagt.

15. I dag er det søndag. Jeg har været hos Otto Rasmussen i Bukkerup, der var fremmede.

16. En stille dag derhjemme. Vejret som en forårsdag.

17.-18.-19. Hjemme hver dag. Inger Lise og Ingeborg været hjemme.

20. Det er fredag og jeg har været hos Fru Magnus. Gudrun på sygehuset.

21. Jeg har været hos Dorthea til ungdomsgilde. Peter fyldte 25. Der var ca. 50 og vi fik chokolade og frokost om natten. Hjem kl. 5.

22. Det er søndag og jeg er hjemme.

23. Også hjemme

24. I dag har jeg været hos Laurits Olsen i Bukkerup. Vejret var koldt og jeg spadserede derned. Kom hjem kl. 2 om natten.

25. Sofie har vasket i dag. Else lavede mad til middag.

28. Bryllup hos N. P. Jensen i Tingrup. Else blev gift med en ung mand fra Silkeborg, og hans far, mor og en søster var med. Middag: suppe, flæskesteg og henkogt frugt.

29. Vi har i eftermiddag været til In-

ger Lises 25 års fødselsdag.

Hjemme de følgende dage.

Maj 1950

1. Else rejser i plads ved Farum. Jeg var hjemme.

2. Jeg gravede have.

3.-4. Hos Line Olsen til hendes 80 årige fødselsdag.

5.-6.-7. Hos Holmgaards til sønnens bryllup. Bruden var fra Horsens.

8.-9. Hjemme og grave have og lægge kartofler.

10. Hos Sven Christoffersen og slagte gris.

11. Gravet haven og sået urter. Claus og Eskild har meldt sig som soldater i Ringsted.

12. Hos Fru Magnus.

13. -14. Hos Melkær til Birthes fødselsdag. 41 gæster.

15.-16.-17. Hovedrengøring hos Fru Magnus.

18. Kr. Himmelfartsdag. Om aftenen med toget til Dianalund og derfra til Niløse, hvor der skulle være bryllup hos smeden. Den 19. forbedte vi festen, og den 20. var der bryllup med 62 gæster. Jeg boede hos karetmageren om natten, og den 21. kom jeg med bil hjem.

22. Til fødselsdag på Nordgården. Kauno kom hjem fra Finland.

23.-24. Hos Fru Magnus.

25.-26. Fødselsdag hos Johs. Petersen, Tølløse, med frokost og middag.

27. Pinselørdag, hjemme hele da-

gen. Else kom hjem og holdt pinse.
28. Pinsedag. Koldt og regn. Hjemme.

29. Hos Esther Mejnertsen til hendes 30 årige fødselsdag.

30. Hjemme og hvile.

31. Til afslutning på prædikantskolen, hvor 15 elever var færdige. Der var mange gæster til middag, og aften ca. 85.

Kristine Johansen havde sandelig noget at se til! I en artikel i Holbæk Amts Venstreblad, skrevet i anledning af hendes 85 års fødselsdag i 1979, siger hun: "Jeg kan stadig drømme om natten, at jeg er ved at lave en større frokost til". På dette tidspunkt boede hun på Plejehjemmet i Tølløse. De første år, hun boede dér, skete det undertiden, at hun gik i køkkenet og bagte en kage. Men med årene rakte kræfterne ikke til det mere. I stedet brugte hun tiden på at tænke på alt det, hun havde oplevet som kogekone livet igennem. Hukommelsen var stadig intakt, og folk på egnen kunne bare komme til hende og spørge, hvad der blev serveret til deres barnedåb, konfirmation eller bryllup, hvor mange gæster der var med til festen, og hvordan bordene var pyntede. Kunne hun ikke huske det, var der hjælp at hente i notesbogen.

Den gamle kogekone døde i 1985 på Plejehjemmet i Tølløse, 91 år gammel.

Udflugt

Lørdag d. 11. september. Efterårsudflugten går i år til København. Vi kører som sædvanlig i bus og starter med at samle op ved Ugerløse Kirke kl. 8.15 og ved Tølløse Station kl. 8.30. Turen byder på 2 alternative muligheder i København: a) en byvandring på Holmen (max. 30 personer) eller b) en rundvisning på Fregatten Peder Skram (max. 15 personer). Byvandringen på Holmen inkluderer besøg i Mastekranen, besigtigelse af Batteriet Sixtus og en tur forbi forskellige bygninger, der har tilknytning til Holmens maritime historie. Rundvisningen på Peder Skram omfatter også besøg på Kystradiostationen OXA. Ved tilmelding bedes oplyst, hvilken af de to rundvisninger, man ønsker at deltage i ("først-til-mølle-princippet"). Spec. skibsbesøget kræver, at bentøjet er i orden.

Frokosten indtages på "Den Kinesiske Mur" på Amagerbrogade. Herefter kører vi til Amagermuseet, hvor vi også får en guidet rundvisning. Forventet hjemkomst ca. kl. 17.30.

Pris: kr. 400 pr. deltager, der inkluderer bus, entre, rundvisninger, frokost m.v.

Tilmelding senest 20. aug. til Erik Lausen på tlf. 59 18 59 22.

Kommende arrangementer

Torsdag d. 08. april 2010 kl. 19.30

Sonja Ølgaard: Goddag, det er hjemmesygeplejersken!

Sted: Aktivitetshuset Tølløse

Torsdag d. 06. maj 2010 kl. 19.00

Udflugt til institutionen "Hørhaven"

Mødested: Søtoftegård, Søtoftevej 76

Søndag d. 13. juni 2010 kl. 11.00

Travetur ad Hovstien fra Kvarmløse til Aastrup

samt ad "Sporet ved Hestemøllegård".

Mødested: Gershøjgård, Kvarmløsevej 69.

Se omtale andetsteds i bladet.

Lørdag d. 11. september 2010

Udflugt til Holmen og Amagermuseet.

Pris kr. 400. Tilmelding senest 20. aug. til Erik Lausen tlf. 59 18 59 22

Se omtale andetsteds i bladet.

Torsdag d. 14. oktober 2010 kl. 19.30

Arkivleder og lokalhistoriker Jørgen Mogensen: Tørv – en rigdomskilde i lokalsamfundet.

Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag d. 11. november 2010 kl. 19.30

Hjælpepræst og forfatter Søren E. Jensen:

Tølløse – Danmarks grimmeste by?

Sted: Aktivitetshuset Tølløse

Torsdag d. 09. december 2010 kl. 19.30

Julemøde ved sognepræst Mads Zachodnik, St. Tåstrup.

Sted: Ugerløse Fritidscenter

Torsdag d. 13. januar 2011 kl. 19.30

Arkivleder Inge-Lis Madsen: Skik og brug ved livets og årets fester på

Tølløse-Egnen. Sted: Aktivitetshuset Tølløse

Torsdag d. 10. februar 2011 kl. 19.30

Formand for Holbæk Arkæologiklub Lone Fasmer: Storstensgrave / langhøje / dysser / jættestuer.

Sted: Aktivitetshuset Tølløse

Formand

Svend Aage Jørgensen

Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tiscali.dk
tlf. 59 16 10 19

Næstformand

John Jeppesen

Jernbanevej 19
4340 Tølløse
E-mail: john@tollose.dk

Kasserer

Erik Lausen

Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik.lausen@privat.dk
Tlf. 59 18 59 22

Bestyrelsesmedlemmer

Aksel Pedersen

Ordrupvej 88
Søtofte
4100 Ringsted
E-mail: geslingebjerg@get2net.dk
Tlf. 57 80 13 55

Poul Andersen

Gershøjgård
Kvarmløsevej 69, Kvarmløse
4340 Tølløse
E-mail: poul.andersen@dlgpost.dk
Tlf. 59 18 67 69

Ingegerd Christensen

Lindegårdsparken 9
4360 Kr. Eskilstrup
E-mail: ingeگرد@famx.dk
Tlf. 59 18 03 59

Eigil Piil Petersen

Fasanvej 7
4370 St. Merløse
E-mail: eigil.piil@mail.dk
Tlf. 57 80 15 10

Bestyrelsessuppleanter

Erna Berentsen

Veisgårdsvej 4
Tjørnede
4340 Tølløse
Tlf. 59 18 53 59

Inger Schultz Hansen

Have Borupvej 207
4360 Kr. Eskilstrup
E-mail: pshish@dlgmail.dk
Tlf. 59 18 05 89

Foreningens hjemmeside

www.tollose.dk/historie
webmaster: John Jeppesen

Holbæk Arkiverne/

Tølløse Lokalarkiv

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 70 82
E-mail: ilm@holb.dk

Arkivets åbningstider

Mandag kl. 14.00 – 17.00
Onsdag kl. 13.00 – 16.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen

Nybyvej 62
4340 Tølløse
E-mail: nyvang@mail.tele.dk
Tlf. 59 18 68 85